

ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΕ ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΤΑΞΗ

ΝΟΜΙΚΟΥ Χ.

δασκάλα, θεολόγος, κοινωνιολόγος, Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Αργυρούπολης
e-mail: nomikouchri@yahoo.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στα πλαίσια των κοινωνικών ανακατατάξεων που συντελούνται στην εποχή μας είναι και η εξέλιξη της ελληνικής κοινωνίας σε πολυπολιτισμική. Η δημογραφική αυτή αλλαγή αντανακλάται και στη σύνθεση των ελληνικών σχολείων, όπου φοιτά πλήθος αλλοδαπών μαθητών. Η εκπαίδευση μπορεί να γίνει το καλύτερο μέσο για το μετασχηματισμό μιας κοινωνίας, αρκεί να μην είναι δέσμια στους μηχανισμούς αναπαραγωγής της. Αντίθετα θα πρέπει να τοπικούαντιλαμβάνεται τα προβλήματα που δημιουργούνται από τις συντελούμενες αλλαγές και να είναι ανοικτή σε προτάσεις που θα βοηθήσουν στην αντιμετώπισή τους. Η παρούσα εργασία έχει σκοπό να αναδείξει την επίδραση που ασκεί η ενασχόληση με ένα πρόγραμμα ΠΕ στις σχέσεις Ελλήνων και αλλοδαπών μαθητών μιας πολυπολιτισμικής τάξης, τόσο μεταξύ τους όσο και μεταξύ αυτών και του τοπικού περιβάλλοντος. Όπως διαπιστώθηκε, από την παρατήρηση της εκπαιδευτικού κατά τη διάρκεια υλοποίησης του προγράμματος Π.Ε. αλλά και μετά το τέλος του, το περιεχόμενο, η μέθοδος και τα διδακτικά μέσα που χρησιμοποιούνται, επιδρούν καθοριστικά στη δημιουργία κλίματος αλληλοσεβασμού, αποδοχής και φιλίας μεταξύ Ελλήνων και αλλοδαπών μαθητών. Τελικά ευαισθητοποιούνται όλοι μαζί γύρω από τα προβλήματα του τοπικού περιβάλλοντος.

ΝΟΜΙΚΟΥ C.

Argyroupolis Center of environmental education
e-mail: nomikouchri@yahoo.gr

ABSTRACT

The evolution of the Greek society into a multicultural society should be seen within this global framework of changes. This demographic change is reflected in Greek schools of all levels where a great number of foreign pupils study. Education may become the best vehicle for the transformation of a society, unless it is not bounded to its reproductive mechanisms. Education must follow the changes of the society and find ways to cope effectively with them.

The present study aims to illustrate the impact that might have the involvement in an Environmental Education project on the relations between Greek and foreign pupils of a multicultural class and the changes of all pupils' perception of their local environment. As the supervisory teacher observed during the implementation of the project and even after its end, the content, the methodology and the teaching aids employed during the project had a great impact on the development of relations of mutual respect, recognition and friendship between Greek and foreign pupils. At the end of the project all the pupils were much more sensitized on issues of the local environment than they were before their involvement in EE.

Λέξεις κλειδιά: πολυπολιτισμική τάξη, Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Project, διαθεματικότητα, μαθητοκεντρικό σχολείο, αλληλεπίδραση, αλληλοσεβασμός, ένταξη, ενδυνάμωση, περιβαλλοντική συνείδηση, τοπικό περιβάλλον

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στον 21^ο αιώνα, που χαρακτηρίζεται από μετακινήσεις πληθυσμών, κοινωνικές ανακατατάξεις και σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα, σημαντική πρόκληση της ανθρωπότητας είναι η συμφιλίωση της κοινωνίας με τη φύση και του ανθρώπου με τον άνθρωπο, στην προοπτική μιας αειφόρου ανάπτυξης. Για να γίνει όμως αυτό πραγματικότητα απαιτείται αναθεώρηση των αξιών και των οραμάτων της κοινωνίας που στηρίζουν τις αποφάσεις, τις επιλογές και τα πρότυπα της ανάπτυξης. Απαιτούνται αλλαγές στα πεδία της οικονομίας, της πολιτικής και της κοινωνίας και γενικότερα αλλαγές στον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε την κοινωνία και τη φύση (Ott 1992).

Στα πλαίσια των κοινωνικών ανακατατάξεων που συντελούνται στην εποχή μας είναι και η εξέλιξη της ελληνικής κοινωνίας σε πολυπολιτισμική. Η δημογραφική αυτή αλλαγή αντανακλάται και στη σύνθεση των ελληνικών σχολείων, όπου φοιτά πλήθος αλλοδαπών μαθητών. Η εκπαίδευση μπορεί να γίνει το καλύτερο μέσο για το μετασχηματισμό μιας κοινωνίας, αρκεί να μην είναι δέσμια στους μηχανισμούς αναπαραγωγής της. Αντίθετα, να αντιλαμβάνεται τα προβλήματα που δημιουργούνται από τις συντελούμενες αλλαγές και να είναι ανοικτή σε προτάσεις, που θα βοηθήσουν στην αντιμετώπισή τους. Τότε θα συμβάλει ώστε οι μαθητές να εξελιχθούν σε πολίτες με περιβαλλοντική και κοινωνική συνείδηση, που θα είναι σε θέση να αντιπαρατεθούν σε στερεότυπα, συμπεριφορές και προκαταλήψεις (Φλογαίτη, Βασάλα,).

Η πιο σύγχρονη εκπαιδευτική πρόταση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των μεταναστευτικών ομάδων είναι η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, η οποία ως διαδικασία δηλώνει μια συνεχή και δυναμική αλληλεπίδραση και συνεργασία ανάμεσα σε άτομα διαφορετικών εθνικών και πολιτισμικών ομάδων, με σκοπό τη δημιουργία ανοικτών κοινωνιών που χαρακτηρίζονται από ισονομία, αλληλοκατανόηση, αλληλοαποδοχή και αλληλεγγύη. Για να είναι όμως επιτυχής η αλληλεπίδραση και αποτελεσματική η συνεργασία απαιτούνται βαθιές και ουσιαστικές αλλαγές στο περιεχόμενο όσων διδάσκονται, στη μέθοδο και τα διδακτικά μέσα. Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση με τη μεθοδολογία που προτείνει, τη βιωματική προσέγγιση της γνώσης και τους στόχους που θέτει, μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη των παραπάνω.

Σε όλους τους ορισμούς και τις συζητήσεις για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, ως τελικός στόχος, αναφέρονται οι αξίες, οι δεξιότητες και οι στάσεις των μαθητών, οι οποίες θα τους επιτρέπουν να συμμετέχουν σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων που θα αφορούν περιβαλλοντικά θέματα..(Παπαγεωργάκη 2005)

Σύμφωνα με την Ε. Φλογαίτη(1998) όλοι οι στόχοι τους οποίους έχει θέσει η διεθνής κοινότητα σχετικά με την Π.Ε. κινούνται σε δυο αλληλοσυμπληρούμενα επίπεδα:

- Τη διαμόρφωση πολιτών με οικολογική παιδεία και οικολογική συνείδηση. Συνείδηση που δεν είναι μόνο γύρω από τα περιβαλλοντικά προβλήματα αλλά και κοινωνική, οικονομική, πολιτική. Συνείδηση του γεγονότος ότι τις αιτίες των περιβαλλοντικών προβλημάτων πρέπει κανείς να τις αναζητήσει στο είδος των σχέσεων του ανθρώπου με τη φύση και του ανθρώπου με τον άνθρωπο
- Τη διαμόρφωση πολιτών με ενεργό συμμετοχή στην κοινωνία και διαφορετικές στάσεις και συμπεριφορές. Υπό αυτή την οπτική η Π.Ε. αποτελεί μια πραγματική αγωγή του πολίτη.

Στην διεθνή συνάντηση για την Π.Ε. (Νεβάδα,1970), ο ορισμός που δόθηκε για την Π.Ε., περιλαμβάνει την ‘...αναγνώριση αξιών, ανάπτυξη ικανοτήτων και στάσεων, εξάσκηση στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, διαμόρφωση κώδικα συμπεριφοράς ...’ Η Διακήρυξη για το περιβάλλον του ανθρώπου (Στοκχόλμη,1972), μιλάει για ‘...δημιουργία νέας άποψης, υπεύθυνης συμπεριφοράς...’ Στο συνέδριο για την Εκπαίδευση και το περιβάλλον (Aix-en-provence, 1972), διατυπώθηκε η ανάγκη για ‘... δημιουργία καινούριων συμπεριφορών και στάσεων...’ Η Χάρτα του Βελιγραδίου (1975), μιλάει για ‘... διαμόρφωση νέου παγκόσμιου ήθους,..., απόκτηση αξιών,...στάσεις,...συμμετοχή...’, καθώς και για ‘...νέα ποιότητα στην εκπαίδευση, που σημαίνει νέες και αποδοτικές σχέσεις μεταξύ διδασκόντων και μαθητών, σχολείου και κοινότητας, εκπαιδευτικού συστήματος και κοινωνίας...’. Στη Τιφλίδα (1977), προτάθηκε ‘...η αναθεώρηση του συστήματος αξιών και η ανάπτυξη του αισθήματος αλληλεγγύης...’ ενώ τονίστηκε ότι ‘...οι αιτίες των περιβαλλοντικών προβλημάτων βρίσκονται στο κοινωνικό και το πολιτικό επίπεδο... Η δε εκπαίδευση, για να είναι περιβαλλοντική, πρέπει να

βοηθά στην διαμόρφωση νέου ήθους, νέων αξιών, νέων κοινωνικών στόχων και νέας αντίληψης για τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων...’, βάζοντας σαν τελικούς της στόχους την πολιτικοποίηση, την υπευθυνότητα και την συμμετοχή (Παπαγεωργάκη 2005). Η Ατζέντα 21 στο κεφάλαιο 36 αναφέρει μεταξύ άλλων ως κατευθυντήριες γραμμές των προγραμμάτων Π.Ε. ‘...την προώθηση ισότητας, αποκατάσταση των υπαρχουσών οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων...’

Σύμφωνα με τα παραπάνω η φιλοσοφία της Π.Ε. δε διαφέρει από τη φιλοσοφία της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, καθώς άνωτερος σκοπός και των δύο είναι η δημιουργία υπεύθυνων πολιτών, με ισχυρό αίσθημα ευθύνης και αλληλεγγύης μεταξύ των ατόμων και των λαών, ώστε μέσα από τη συλλογική δράση να διασφαλιστεί η ποιότητα του περιβάλλοντος και η ποιότητα ζωής.

2. ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό να αναδείξει την επίδραση που ασκεί η ενασχόληση με ένα πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στις σχέσεις Ελλήνων και αλλοδαπών μαθητών μιας πολυπολιτισμικής τάξης, τόσο μεταξύ τους όσο και μεταξύ αυτών και του τοπικού περιβάλλοντος. Δεν είναι αποτέλεσμα μιας συστηματικής έρευνας, αλλά στηρίζεται στην παρατήρηση, τους προβληματισμούς και τα συμπεράσματα της υπογράφουσας, που ήταν μια από τις υπεύθυνες εκπαιδευτικούς, καθώς και στις απαντήσεις των μαθητών σε ερωτηματολόγιο που τους δόθηκε ένα χρόνο μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος, με σκοπό την τελική αξιολόγηση του.

Η αφορμή για την παρατήρηση δόθηκε κατά τη διάρκεια υλοποίησης του προγράμματος Π.Ε. «Μεσογειακά φυτά», που υλοποιήθηκε κατά το σχολικό έτος 2003-04 από τους μαθητές της Δ΄ τάξης του 7^{ου} Δημοτικού Σχολείου Αγίου Δημητρίου, με τη στήριξη του Πανεπιστημίου Αιγαίου, στα πλαίσια του ΕΠΕΑΕΚ II, στο έργο Σχολικά Προγράμματα Π.Ε. Υπεύθυνες εκπαιδευτικοί για το πρόγραμμα ήταν η υπογράφουσα και η κυρία Δέσποινα Χονδρογιάννη, μουσικός του σχολείου, η οποία στα πλαίσια της διαθεματικής προσέγγισης του θέματος, το συνέδεσε με το μάθημα της μουσικής και εργάστηκε για το καλλιτεχνικό μέρος της ημερίδας παρουσίασης. Την τάξη αποτελούσαν 30 μαθητές, από τους οποίους 20 Έλληνες και 10 αλλοδαποί ιρακινής, αλβανικής, πολωνικής, καναδικής και μεξικανικής καταγωγής με διαφορετικά επίπεδα γνώσης της ελληνικής γλώσσας.

Το κίνητρο για την υλοποίηση του προγράμματος ήταν το ενδιαφέρον των Ελλήνων κυρίως μαθητών για την αύξηση του πρασίνου στην αυλή του σχολείου, στη γειτονιά τους και τελικά στο Δήμο, ο οποίος παρουσιάζει έλλειψη χώρων πρασίνου και αναψυχής. Αφού μέσα από προβληματισμό και συζήτηση αποφασίστηκε το θέμα, ετέθησαν οι στόχοι, γνωστικοί, ψυχοκινητικοί, συναισθηματικοί.

Στόχοι του προγράμματος:

Γνωστικοί:

- Να γνωρίσουν οι μαθητές τα φυτά που ευδοκούν στην Ελλάδα και το μεσογειακό χώρο γενικότερα.
- Να κατανοήσουν τη χρησιμότητα των μεσογειακών φυτών στη φύση και την αξία διατήρησης της βιοποικιλότητας στο μεσογειακό χώρο.
- Να συγκρίνουν τη χλωρίδα μεσογειακών χωρών με τη χλωρίδα άλλων περιοχών του πλανήτη και να τη συνδέσουν με τις ιδιαίτερες κλιματολογικές και γεωμορφολογικές συνθήκες.

Συναισθηματικοί:

- Να εκτιμήσουν την αξία της προστασίας των μεσογειακών φυτών ως στοιχεία του παρελθόντος και του παρόντος μας, καθώς και ως τμήμα όχι μόνο της βιολογικής μα και της πολιτισμικής μας κληρονομιάς.
- Να προθυμοποιούνται για την περιποίηση και την προστασία των φυτών και να προσανατολιστούν προς σωστές πρακτικές διαχείρισης των μεσογειακών οικοσυστημάτων.
- Να τονώσουν το αυτοσυναίσθημα μέσα από την ομαδική εργασία.

Ψυχοκινητικοί:

- Να συνεργάζονται τόσο για την αναζήτηση πληροφοριών, όσο και για τη φροντίδα των φυτών.
- Να αναπτύξουν ικανότητες παρατήρησης, καταγραφής και ταξινόμησης των φυτών.
- Να είναι ικανοί να αναγνωρίζουν ορισμένα από τα είδη των μεσογειακών φυτών.
- Να γίνουν ικανοί να χειρίζονται φωτογραφική μηχανή, κασετόφωνο, Η/Υ.

Μέθοδος-Στρατηγικές

Η υλοποίηση του προγράμματος στηρίχθηκε στη μέθοδο **Project** (εργασία των μαθητών σε ομάδες με ενεργή συμμετοχή τους σε όλη την πορεία σχεδιασμού και υλοποίησης του προγράμματος). Έγινε διαθεματική προσέγγιση του θέματος και διεπιστημονική συσχέτιση των μαθημάτων της Γλώσσας, του Εμείς κι ο κόσμος, της Ιστορίας, των Θρησκευτικών, της Μουσικής.

Ειδικότερες στρατηγικές που χρησιμοποιήθηκαν κατά την υλοποίηση του προγράμματος:

- **Συζήτηση**, κατά τη φάση σχεδιασμού του προγράμματος και στα διαλείμματα αλληλοενημέρωσης, με στόχο την ανάπτυξη ικανοτήτων συνεργασίας, επικοινωνίας,, έκφρασης διαφορετικής άποψης και καλλιέργειας σεβασμού στις απόψεις των άλλων.
- **Μελέτη πεδίου**, δηλαδή δραστηριότητες έξω από την τάξη (αυλή σχολείου, γειτονιά, κοντινό δάσος, βοτανικό κήκο) κατά τη διάρκεια των οποίων οι μαθητές, χρησιμοποιώντας όλες τις αισθήσεις τους, παρατήρησαν, κατέγραψαν, συνέλεξαν δεδομένα για τα φυτά της περιοχής. Στην τάξη προηγήθηκε συζήτηση για τους στόχους της μελέτης στο πεδίο και τις δραστηριότητες που θα γίνουν. Στο πεδίο έγινε η επισήμανση και η ταξινόμηση των δεδομένων με τη χρήση κατάλληλων φύλλων εργασίας. Έγινε χαρτογράφηση, λήψη φωτογραφιών για έκθεση και συλλογή δειγμάτων για τη δημιουργία φυτολογίων.
- **Επισκόπηση**, οι μαθητές πήραν συνεντεύξεις από γιαγιάδες και παππούδες, με στόχο συλλογή πληροφοριών από πρωτογενείς πηγές για τα φυτά του τόπου τους, τη χρήση τους, τη φροντίδα τους. Έδωσαν ερωτηματολόγια σε άλλους μαθητές και γονείς για διερεύνηση απόψεων σχετικά με τη διαμόρφωση χώρων πρασίνου στην περιοχή.
- **Βιβλιογραφική έρευνα**, με στόχο τη συλλογή πληροφοριών, από δευτερογενείς πηγές όπως βιβλία, τύπο, διαδίκτυο για τη ζωή των φυτών, μύθους, τραγούδια, ποιήματα κ.α. που σχετίζονται με τα φυτά.
- **Παιχνίδι ρόλων** σχετικό με το ποια φυτά είναι πιο κατάλληλα να φυτευτούν σε πάρκα, κήπους και μπαλκόνια της περιοχής.
- **Δράση** για διάχυση των αποτελεσμάτων, με το σχεδιασμό και την πραγματοποίηση συνάντησης με περιβαλλοντική ομάδα μαθητών άλλου σχολείου, στα πλαίσια συμμετοχής στο εθνικό θεματικό δίκτυο 'Βιώσιμες πόλεις-Ποιότητα ζωής' που συντονίζει το ΚΠΕ Αργυρούπολης.. Σκοπός της ήταν η γνωριμία και η αλληλοενημέρωση των μαθητών. Έγινε επίσης ο σχεδιασμός και η υλοποίηση ημερίδας παρουσίασης του προγράμματος, με σκοπό την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας .

Αφού αποφασίστηκε το θέμα , χωρίστηκε, από τους μαθητές , με την υποστήριξη της εκπαιδευτικού, σε υποθέματα και ήρθε η ώρα του χωρισμού σε ομάδες, με βάση τα ενδιαφέροντα των μαθητών. Ακολούθησε μια συζήτηση γενικού σχεδιασμού και η κάθε ομάδα προχώρησε στην εκπόνηση της εργασίας που είχε αναλάβει. Οι αλλοδαποί μαθητές εντάχθηκαν σε ομάδες είτε με βάση τα ενδιαφέροντά τους, είτε με κριτήριο κάποια προσωπική σχέση που είχαν, ή με παρότρυνση της εκπαιδευτικού. Σε κάθε ομάδα υπήρχαν 2-3 αλλοδαποί.

Ως τη στιγμή που άρχισε η υλοποίηση του προγράμματος, το ενδιαφέρον των αλλοδαπών μαθητών για τα μαθήματα ήταν από μέτριο έως ανύπαρκτο. Πολύ μικρή ήταν και η συμμετοχή τους στην τάξη, με εξαίρεση δύο μαθητές που βρίσκονταν περισσότερο καιρό στην Ελλάδα και μιλούσαν καλύτερα ελληνικά. Όπως διαπιστώθηκε κατά τη διάρκεια υλοποίησης του προγράμματος Π.Ε. το περιεχόμενο, αλλά κυρίως η μέθοδος και τα διδακτικά μέσα που χρησιμοποιήθηκαν, επέδρασαν καθοριστικά στη δημιουργία κλίματος αποδοχής, αλληλοσεβασμού, και φιλίας μεταξύ Ελλήνων και αλλοδαπών μαθητών , ενώ ταυτόχρονα αυξήθηκε το ενδιαφέρον τους για το φυσικό περιβάλλον. Κατά την εξέλιξη του προγράμματος οι αλλοδαποί μαθητές σταδιακά ενσωματώθηκαν στην ομάδα. Δειλά στην αρχή ,αλλά με περισσότερο θάρρος αργότερα, συμμετείχαν με όποιο τρόπο μπορούσαν στις εργασίες. Άλλωστε

οι περισσότεροι μαθητές νιώθουν μεγάλο ενθουσιασμό, όταν εμπλέκονται σε μαθησιακές δραστηριότητες οι οποίες τους επιτρέπουν να αλληλεπιδρούν και να επικοινωνούν με τους συμμαθητές τους (Τριλιανός 2002). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έδειξαν οι αλλοδαποί μαθητές αρχικά για τις ομαδικές εργασίες στα καλλιτεχνικά, τη συλλογή φύλλων και τη δημιουργία φυτολογίων και στη συνέχεια με ιδιαίτερο ενθουσιασμό έφεραν πληροφορίες που πήραν από τους γονείς ή άλλους ομοεθνείς τους για τα φυτά της χώρας καταγωγής τους. Με χαρά επίσης συμμετείχαν στο παιχνίδι ρόλων και την τελική παρουσίαση.

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Η διαθεματική, μαθητοκεντρική προσέγγιση, η ομαδοσυνεργατική και η μέθοδος Project που χρησιμοποιήθηκαν επέδρασαν θετικά σε όλη την ομάδα, Έλληνες και αλλοδαπούς μαθητές. Ιδιαίτερη αξία είχε ότι το project που εκπονήθηκε αφορούσε ένα πρόγραμμα Π.Ε. γιατί οι στόχοι που επιτεύχθηκαν ήταν σε πολλαπλά επίπεδα για τους μαθητές (κοινωνικό, ψυχολογικό, γνωστικό, περιβαλλοντικό τομέα) όπως και για την τοπική κοινωνία.

Στους μαθητές μετά από λίγο καιρό φάνηκαν τα πρώτα θετικά αποτελέσματα.

-Στον κοινωνικό τομέα: Η ομαδική εργασία και οι συζητήσεις που έγιναν με σκοπό να ξεπεραστούν προβλήματα στις διαπροσωπικές σχέσεις, ώστε να συμφωνήσουν και να προχωρήσουν οι εργασίες, ως αποτέλεσμα είχαν μετά από λίγο καιρό στην ανάπτυξη κλίματος εμπιστοσύνης. Έμαθαν σιγά σιγά όλοι οι μαθητές να επιλύουν ομαλά διαφωνίες απόψεων και προτιμήσεων. Παρατηρήθηκε μείωση των κρουσμάτων επιθετικότητας και αύξηση της αποδοχής των αλλοδαπών μαθητών από τους Έλληνες καθώς τους ένωνε η κοινή προσπάθεια. Η μέθοδος Project δεν συγκαλύπτει προβλήματα διαπροσωπικών σχέσεων, αντίθετα, επιχειρεί να τα αναδείξει, να τα αντιμετωπίσει κατάλληλα, με απώτερο σκοπό την εξάλειψή τους μέσα από τη διαδικασία της ελεύθερης έκφρασης απόψεων, της συζήτησης, της κριτικής και της τελικής απόφασης από τα μέλη της ομάδας (Κούκου, κ.ά., 2000).

Χαρακτηριστικές είναι οι απαντήσεις που έδωσαν οι μαθητές στο τελικό ερωτηματολόγιο οι οποίες ενισχύουν τα παραπάνω:

Στην ερώτηση: «Όσο δουλεύατε για την υλοποίηση του προγράμματος ήρθες πιο κοντά με τους συμμαθητές σου;» 28 μαθητές απάντησαν θετικά και 2 αρνητικά (θεωρώντας ότι ήταν ήδη αρκετά φίλοι με όλους).

Στην ερώτηση: «Τι ήταν αυτό που σας έφερε πιο κοντά;» οι περισσότεροι το απέδωσαν στη συνεργασία, τη συνεννόηση και την ομαδική εργασία. Ορισμένες χαρακτηριστικές απαντήσεις από Έλληνες μαθητές είναι:

- «Ο λόγος που μας έφερε πιο κοντά ήταν ότι καθώς χωριστήκαμε σε ομάδες συνεργαστήκαμε, εξερευνήσαμε, παρατηρήσαμε όλοι μαζί κι ερχόμαστε σε πιο στενή επαφή».

-«Οι εργασίες που κάναμε έξω στη φύση». Ο Γεωργόπουλος (1999) αναφέρει σχετικά ότι η μάθηση έξω από την τάξη είναι ενεργητική, συνεργατική κι έχει νόημα διότι απαντάει σε συγκεκριμένες ανάγκες και συγκινήσεις, στοιχεία που σπάνια συναντιούνται κατά τη διδασκαλία μέσα στους τοίχους του σχολείου.

-«Η επιθυμία να γίνει το πρόγραμμα καλό και όταν συνεργαζόμαστε προσπαθούμε να ξεχάσουμε τις διαφορές και να τα καταφέρουμε χωρίς τσακωμούς».

-«Η κοινή θέληση να ομορφύνουμε τον τόπο που ζούμε».

Χαρακτηριστικές απαντήσεις που δόθηκαν από αλλοδαπούς μαθητές είναι οι παρακάτω:

Μαθητής από το Ιράκ με μέτρια επίδοση: «Επειδή συνεργαζόμασταν συνέχεια και περνάγαμε ωραία».

Μαθήτρια από το Μεξικό με πολύ μικρό βαθμό ελληνομάθειας: «Ζωγραφίζαμε, παίζαμε και διαβάζαμε όλοι μαζί και έτσι ήρθαμε πιο κοντά».

Μαθητής από την Αλβανία με καλή προφορική χρήση της ελληνικής γλώσσας, αλλά με σοβαρά προβλήματα στην ανάγνωση και τη γραφή: «Επειδή τραγουδούσαμε και χορεύαμε μαζί, ψάχναμε στη φύση και λέγαμε αστεία».

Μαθητής από την Πολωνία με μέτρια επίδοση στα μαθήματα: «Ήταν ότι μιλούσαμε όλη η ομάδα για κάθε εργασία». Ο ίδιος μαθητής στην ερώτηση αν θέλει να ξανασχοληθεί με πρόγραμμα Π.Ε.

και γιατί απάντησε: «Ναι, για να με συμπαθήσουν και οι άλλοι μου φίλοι περισσότερο αλλά και επειδή αγαπώ το πράσινο».

-Στον ψυχολογικό τομέα: Η μέθοδος Project που παρουσιάστηκε συστηματικά για πρώτη φορά από τον Killpatrick (1918), μαθητή του Dewey (Γεωργόπουλος, Τσαλίκη, 1993), θεωρήθηκε επίκαιρη στις μέρες μας, αρχικά για μαθητικό πληθυσμό που βρισκόταν σε σχολική αποτυχία και στερούνταν κινήτρων για μάθηση γιατί θεωρήθηκε ότι μπορεί να συνδέσει το σχολείο με τη ζωή και να νοηματοδοτήσει τη σχολική πράξη, προσφέροντας στους μαθητές ενδογενή κίνητρα (Σφυρόερα 2002). Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η μέθοδος Project και η διαθεματική προσέγγιση του θέματος πέτυχαν την ενδυνάμωση των μαθητών καθώς μετέτρεψαν το σχολείο από γνωσιοκεντρικό σε μαθητοκεντρικό, ενώ οι μαθητές από «παθητικοί δέκτες» έγιναν «ενεργοί συμμετέχοντες» (Παναγάκος 2002). Δόθηκε λοιπόν η δυνατότητα στους αλλοδαπούς μαθητές να συμμετέχουν στην υλοποίηση του προγράμματος, με όποιο τρόπο μπορούσαν. Σημαντική ήταν η προσπάθεια που έγινε ώστε να εκφράζονται όλοι οι μαθητές ελεύθερα και κανένας να μην έχει άγχος ότι θα επιτιμηθεί ή ότι θα γίνει αντικείμενο χλευασμού (Frey 2002). Ξεπέρασαν το εμπόδιο της γλώσσας, που λειτουργεί ανασταλτικά στο παραδοσιακό σχολείο. Η γλώσσα σαν όργανο διδασκαλίας παίρνει διάφορες μορφές στην τάξη: είτε σαν λόγος του εκπαιδευτικού, είτε σαν πληροφορία από τα βιβλία. Ακόμα η έκφραση των μαθητών είναι μόνο γραπτή ή προφορική, δυσκολεύοντας τους μαθητές με μικρό βαθμό ελληνομάθειας. Τα περιβαλλοντικά προγράμματα βασίζόμενα στην εμπειρική μάθηση και έρευνα απελευθερώνουν τους μαθητές, αφού στηρίζονται σε μια πληθώρα καναλιών μάθησης (Μπαζίγου 1999). Το αποτέλεσμα είναι να ενισχυθεί το αυτοσυναίσθημα τους και να δημιουργηθεί θετική αυτοεικόνα.

-Στο γνωστικό τομέα: Μετά την ενδυνάμωση και τη δημιουργία θετικής αυτοεικόνας, οι αλλοδαποί μαθητές, εκτός από το πρόγραμμα, άρχισαν να ενδιαφέρονται και για κάποια ακόμα μαθήματα, αφού η ανάγκη για να διατηρήσει κανείς τη θετική αυτοεικόνα του αποτελεί ισχυρή παρωθητική δύναμη (Τριλιανός, 2002). Ο παιδαγωγός W. H. Killpatrick ορίζει το project ως 'εγκάρδια και ειλικρινή, σκόπιμη πράξη', αναδεικνύοντας την παρώθηση και το αυθεντικό ενδιαφέρον των μαθητών ως το κύριο χαρακτηριστικό της μεθόδου (Κούκου, κ.α. 2000). Το ενδιαφέρον λοιπόν, των αλλοδαπών μαθητών ήρθε αρχικά για το «Εμείς κι ο κόσμος» που θεώρησαν ότι σχετίζεται με το πρόγραμμα και στη συνέχεια για άλλα μαθήματα, ανάλογα με το επίπεδο ελληνομάθειας του καθενός. Σημαντικό είναι ότι όλοι προσπάθησαν εκτός της άλλης συμβολής τους, να φέρουν κάποιο κείμενο με πληροφορίες, κλιματολογικές και γεωμορφολογικές για τη χώρα καταγωγής, για τα φυτά που ευδοκούν εκεί, καθώς και χρήσεις τους στην καθημερινή ζωή και τη διατροφή.

-Στον περιβαλλοντικό τομέα: Οι Έλληνες μαθητές, ακούγοντας τους αλλοδαπούς να αναφέρονται στο φυσικό περιβάλλον της χώρας προέλευσης, διαπιστώνουν ομοιότητες και διαφορές με το ελληνικό (μαθαίνοντας για παράδειγμα για τα απέραντα φυλλοβόλα δάση της Πολωνίας, για το λούλε μπορ, το μανουσάκε, τα 'λुकάκια' αλλά και τις μαργαρίτες, τις παπαρούνες και άλλα φυτά ίδια με τα ελληνικά που ευδοκούν στην Αλβανία). Με το συνδυασμό εμπειριών και πληροφοριών, οι μαθητές συγκροτούν σταδιακά τη γνώση τους για τόπους και ανθρώπους, καθώς και για στάσεις και ιδέες σχετικά με άλλους τόπους και ανθρώπους (Κασσιός κ.ά., 2000). Κατανοούν το ρόλο του περιβάλλοντος στην καθημερινή ζωή όλων, καθώς και ότι το ενδιαφέρον και η ανάληψη δράσης για την προστασία του αφορά όλους τους κατοίκους του πλανήτη. Επιπλέον διαπιστώνουν το ενδιαφέρον των αλλοδαπών μαθητών για τη νέα πατρίδα τους, για τα προβλήματα της και την προθυμία τους να συμμετέχουν στην προσπάθεια για την επίλυσή τους. Ταυτόχρονα οι αλλοδαποί μαθητές αισθάνονται ότι γίνονται αποδεκτοί από τους συμμαθητές τους και σταδιακά από την υπόλοιπη σχολική και τοπική κοινότητα. Το αποτέλεσμα είναι να εκδηλώνουν όλο και μεγαλύτερο ενδιαφέρον για το τοπικό κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον της χώρας υποδοχής, που είναι η Ελλάδα, το οποίο μάλιστα γνωρίζουν καλύτερα κατά τη διάρκεια της μελέτης πεδίου.

Μέσα από τη διαθεματική προσέγγιση του θέματος γνωρίζουν οι αλλοδαποί μαθητές μέρος της ελληνικής κουλτούρας, ενώ μεταφέρουν στοιχεία της δικής τους, προκαλώντας αρχικά την έκπληξη στους συμμαθητές τους (μαθαίνοντας για το αλβανικό 'λουλούδι του χιονιά', για τη σαλάτα από κάκτο που φτιάχνουν στο Μεξικό, ακούγοντας αλβανικά και ιρακινά τραγούδια που αναφέρονται σε φυτά) και κερδίζοντας τελικά το σεβασμό. Το αποτέλεσμα αυτής της

αλληλεπίδρασης είναι η αποδοχή της διαφορετικότητας, που θα οδηγήσει στην ομαλή ένταξη των αλλοδαπών μαθητών στη σχολική κοινότητα, αποφεύγοντας την αφομοίωση ή την ενσωμάτωσή τους.

Συμμετέχοντας οι αλλοδαποί μαθητές στην έρευνα με ερωτηματολόγια που δόθηκαν σε κατοίκους της περιοχής, γνωρίζουν καλύτερα την τοπική κοινωνία και τελικά αποκτούν μια κοινή περιβαλλοντική ταυτότητα με τους Έλληνες συμμαθητές τους. Στο τέλος του προγράμματος είναι πλέον έτοιμοι, πρόθυμοι και με μεγάλη ευχαρίστηση να λάβουν μέρος στην τελική δράση, διεκδικώντας όλοι μαζί ένα καλύτερο περιβάλλον για να ζήσουν.

Όσο αφορά τις εντυπώσεις τους από την υλοποίηση του προγράμματος, για 20 μαθητές ήταν άριστες και για 10 πολύ καλές, ενώ όλοι απάντησαν θετικά στην ερώτηση: «Θα ήθελες να ασχοληθείς ξανά με ένα πρόγραμμα Π.Ε.».

Χαρακτηριστικές είναι οι απαντήσεις που δόθηκαν από τους μαθητές :

-«Ναι, γιατί μ' αρέσει να βοηθάμε όλοι μαζί στο να γίνει καλύτερο το περιβάλλον μας».

-«Ναι, γιατί είναι διασκεδαστικό, όμορφο, υπέροχο, να κάνω εργασίες και άλλα πράγματα με τους συμμαθητές και τη δασκάλα μου».

-«Ναι, γιατί μ' αρέσει να εξερευνώ, να μαθαίνω, να συνεργάζομαι για να γίνει καλύτερος ο τόπος».

- «Ναι, γιατί θα περάσω πιο ωραία και θα κάνουμε πράγματα για τη γειτονιά» (απάντηση Ιρακινού μαθητή).

-«Ναι, γιατί θα ήθελα να αυξηθεί το πράσινο και να είναι πιο ωραίοι οι χώροι που παίζω με τους φίλους μου» (απάντηση Καναδής μαθήτριας).

Θετική ήταν επίσης η επίδραση του προγράμματος στην **τοπική κοινωνία** και μάλιστα σε πολλαπλά επίπεδα. Με τα ερωτηματολόγια που δόθηκαν από τους μαθητές, και την ημερίδα παρουσίασης, αφυπνίστηκαν κι ευαισθητοποιήθηκαν οι κάτοικοι σχετικά με το πράσινο που υπάρχει στη γειτονιά. Κάποιοι αποφάσισαν να φυτέψουν στα μπαλκόνια τους, ενώ κάποιοι άλλοι αποφάσισαν να ζητήσουν από το δήμο δένδροφύτευση, όπου είναι δυνατόν. Επιπλέον η συμμετοχή των αλλοδαπών μαθητών στις ομάδες εργασίας βοήθησε στο να ανατραπούν στερεότυπα. Οι κάτοικοι της περιοχής έβλεπαν ότι το ενδιαφέρον δεν προερχόταν μόνο από Έλληνες μαθητές, αλλά και από αλλοδαπούς οι οποίοι δεν διέφεραν από την εικόνα που είχαν για το μαθητικό πληθυσμό της Ελλάδας. Έτσι σταδιακά τους θεώρησαν ένα κομμάτι του.

Οι γονείς των αλλοδαπών μαθητών έδειξαν επίσης ενδιαφέρον στο να βοηθήσουν τα παιδιά τους να συλλέξουν πληροφορίες για το πρόγραμμα, σχετικές με τη χώρα καταγωγής τους. Ένωσαν έτσι ότι προσφέρουν κάτι στην προσπάθεια των παιδιών τους να ενταχθούν στη σχολική κοινότητα αλλά και ότι η σχολική κοινότητα τους αποδέχεται.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι η υλοποίηση του προγράμματος Π.Ε. δημιούργησε αμφίδρομες σχέσεις μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων ομάδων και μεταξύ αυτών και του τοπικού περιβάλλοντος, με θετικά αποτελέσματα για όλους.

4.ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η στάση αδιαφορίας για το τοπικό περιβάλλον που αρχικά έδειξαν οι αλλοδαποί μαθητές μπορεί εύκολα να ερμηνευθεί: Πρόκειται για παιδιά που βρίσκονται σε ένα ξένο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον, τα οποία συχνά βιώνουν αδιαφορία ακόμα και άρνηση από τους συμμαθητές τους λόγω της διαφορετικότητάς τους και των προκαταλήψεων. Έτσι όχι μόνο δε δείχνουν ενδιαφέρον, αλλά συχνά εκδηλώνουν επιθετικότητα, τόσο προς το κοινωνικό όσο και προς το φυσικό περιβάλλον στο οποίο βρίσκονται, αφού συχνά νιώθουν ανεπιθύμητοι. Αποτελέσματα ερευνών διαπιστώνουν την ύπαρξη σοβαρών προβλημάτων στο επίπεδο των κοινωνικών σχέσεων και της διαπροσωπικής συμπεριφοράς των παιδιών των μεταναστών, τα οποία παρουσιάζονται ως 'δειλά στις σχέσεις με τα άλλα παιδιά', 'υπερβολικά υπάκουα', 'επιθετικά στο ομαδικό παιχνίδι', με 'φοβίες' και με την τάση να συναναστρέφονται παιδιά με ανάλογες εμπειρίες (Μάρκου, 1998). Η σχολική ένταξη των μαθητών μεταναστών, απαιτεί ένα πρόγραμμα ικανό να αντιμετωπίσει την ολότητα των αναγκών της ζωής, της κοινωνικοποίησης και της μάθησης. Κάτω από αυτό το πρίσμα, μπορεί να ειπωθεί πως το σύγχρονο δημοτικό σχολείο, είναι ο μορφωτικός τομέας που περισσότερο από κάθε άλλο μπορεί να πετύχει την κοινωνική ένταξη, αρκεί η μεθοδολογική-

διδασκαλική-πολιτιστική δομή των προγραμμάτων να διαπνέεται από την αρχή της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης (Μπερελής 2001). Με τη μέθοδο της ομαδικής διδασκαλίας αναπτύσσεται η μαθησιακή ικανότητα και η ετοιμότητα του μαθητή καθώς και η συναισθηματική και η πνευματική δυναμικότητα του, με αποτέλεσμα την ομαλή κοινωνικοποίηση του (Τσιπλητάρης, 2000). Όπως φάνηκε από την υλοποίηση του παραπάνω προγράμματος Π.Ε. υπήρξε σε μεγάλο βαθμό επίτευξη της κοινωνικοποίησης των αλλοδαπών μαθητών, της βελτίωσης των επιδόσεων με ταυτόχρονη ευαισθητοποίηση για το περιβάλλον.

Η μέθοδος project που προτείνει η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση κινητοποιεί τα παιδιά μέσω των δικών τους "εσωτερικών κινήτρων" (Γεωργόπουλος 1999). Η εσωτερική παρώθηση ενεργοποιείται όταν οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να κάνουν πράξη κάτι που τους ενδιαφέρει: να σχεδιάζουν και αναλαμβάνουν δραστηριότητες οι οποίες τους επιτρέπουν να ενεργοποιούνται, να αλληλεπιδρούν, να χειρίζονται υλικά και συσκευές, να δρουν με ποικίλους τρόπους (Τριλιανός, 2002) δραστηριότητες που αναλαμβάνουν σε ένα πρόγραμμα Π.Ε. Τα θετικά αποτελέσματα από την υλοποίηση ενός πολύμηνου project Π.Ε. σχετίζονται με την έντονη αίσθηση υπευθυνότητας που αποκτάται από τους μαθητές, Έλληνες και αλλοδαπούς, μέσα από την όλη διαδικασία, την αίσθηση του ελέγχου που αποκτούν στο χώρο τους και την αίσθηση αλληλεγγύης που νιώθουν, όσο και με την ανάπτυξη δημοκρατικών διαδικασιών η οποία είναι ίσως περισσότερο εύκολη σε επίπεδο τοπικό-κοινοτικό παρά σε εθνικό (Γεωργόπουλος, Τσαλίκη, 1993). Η ενεργός εμπλοκή των μαθητών στις συλλογικές διερευνητικές διαδικασίες συμβάλλει στην ανάπτυξη κοινωνικο-γνωστικών δεξιοτήτων και στάσεων, που τους καθιστούν ικανούς να αυτορυθμίζουν τη γενικότερη συμπεριφορά τους-της μαθησιακής συμπεριλαμβανομένης- μέσα σε συνθήκες ραγδαίων και απρόβλεπτων εξελίξεων, που κυριαρχούν στις μέρες μας και δημιουργούν ένα κλίμα αβεβαιότητας (Ματσαγγούρας, 2002).

Το σχολείο οφείλει να προσφέρει σύγχρονη και εμπλουτισμένη παιδεία στους μαθητές του, να συμβάλει στην ολόπλευρη ανάπτυξή τους, ώστε τελικά να καταστούν ικανοί να λειτουργήσουν αποτελεσματικά ως υπεύθυνοι, ενεργοί και δημιουργικοί πολίτες σε μια πολύπλοκη κοινωνία (Ματσαγγούρας 1998).

Σε κάθε σχεδιασμό που αφορά το σχολείο ως είναι οδηγός αυτό που τονίζει ο Anton Neuhausler: «Για να αγαπήσει ένα παιδί πρέπει να το αγαπήσουμε».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γεωργόπουλος Α., Τσαλίκη Ε., (1993), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Gutenberg: Αθήνα.
2. Γεωργόπουλος Α., (1999), Η προβληματική της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, *Οικολογία και Επιστήμες του Περιβάλλοντος*, επιμέλεια Μοδινός Μ., Ευθυμιόπουλος Η., Στοχαστής/ ΔΙΠΕ: Αθήνα.
3. Κασσιός Κ., Κουτσόπουλος Κ., Μαυρογιώργος Γ., Δάρρα Ε., Ζιάκα Γ., Καλύβας Δ., Καραμπάτσα Α., Κασσιού Σ., Κλωνάρη Α., Κομνίτσας Κ., Λάμπρου Μ., Ράγκου Π., Σωτηριάδου Β., Τσουχλαράκη Α., (2000), *Πρόγραμμα Π.Ε. ΗΛΙΟΣ*, Ε.Μ.Π., Ελληνικό Κέντρο Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, Οργανισμός Λιβάνη και ΟΕΔΒ: Αθήνα.
4. Κούκου Ν., Μάγος Κ., Ρουσσάκης Γ., (2000), Η μέθοδος των Σχεδίων (Μέθοδος Project), *Σχολείο χωρίς σύνορα*, Κέντρο Μελετών και Τεκμηρίωσης της ΟΛΜΕ: Αθήνα
5. Μάρκου Γ., (1998), *Η πολυπολιτισμικότητα της ελληνικής κοινωνίας. Η διαδικασία διεθνοποίησης και η αναγκαιότητα της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης*, Αθήνα.
6. Μάρκου Γ., (1997), *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση- Ελληνική και διεθνής εμπειρία*, Αθήνα.
7. Ματσαγγούρας Ηλ., (2002), Διεπιστημονικότητα, διαθεματικότητα και ενιαιοποίηση στα νέα προγράμματα σπουδών: Τρόποι οργάνωσης της σχολικής γνώσης, *Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων-Ειδικό αφιέρωμα στη διαθεματικότητα*, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 7, 19-35.
8. Ματσαγγούρας Ηλ., (1998), *Στρατηγικές Διδασκαλίας*, Gutenberg: Αθήνα.
9. Μπαζίγου Κ., (1999), Αλλάζοντας την αντίληψη των μαθητών για το σχολείο μέσα από την Π.Ε. 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο ΠΕΕΚΠΕ, Αθήνα, σελ.40-43, Οκτώβριος 1999.
10. Μπερελής Π., (2001), *Για μια Διαπολιτισμική Εκπαίδευση σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία*, Αριόσhora, Αθήνα
11. Orr D. W. (1992), *Ecological Literacy*, State university of New York: New York.

12. Παναγάκος Ι.,(2002) Η σπουδαιότητα της διαθεματικής προσέγγισης της γνώσης και η προοπτική στο Δημοτικό Σχολείο, *Εκπαιδευτικών Θεμάτων-Ειδικό αφιέρωμα στη διαθεματικότητα, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο*, 7, 72-79.
13. Παπαγεωργιάκη Γ., Τι είναι η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση; Νύξεις και ιδέες για παραπέρα σκέψη. Ανασύρθηκε 31 Μαΐου 2005 από: <http://www.sppe.gr>
14. Παπός Αθ. , *Διαπολιτισμική και Παιδαγωγική Διδακτική*, τόμος Α΄, Αθήνα.
15. Σφυρόερα Μ., (2002). Το Σχέδιο Εκπαιδευτικής Δράσης και η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Ανασύρθηκε 31 Μαΐου 2005 από: <http://www.psed.duth.gr>
16. Τριλιανός Θ., (2002), *Η παρώθηση του μαθητή για μάθηση*, Αθήνα.
17. Τσιπλητάρης Αθ., (2000), *Ψυχολογία της σχολικής τάξης*, Περιβολάκι: Αθήνα.
18. Φλογαΐτη Ε., (1998), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Ελληνικά Γράμματα: Αθήνα.
19. Φλογαΐτη Ε., Βασάλα Π., (1999), *Το ενεργειακό ζήτημα: Προσεγγίσεις και διαστάσεις*, Ελληνικά Γράμματα: Αθήνα.
20. Φλογαΐτη Ε., Βασάλα Π. Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Ανοικτή εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. Ανασύρθηκε 3 Ιανουαρίου 2005 από: <http://www.eap.gr>
21. Frey K. (2000), *Η μέθοδος Project*, Αφοί Κυριακίδη: Θεσσαλονίκη.